

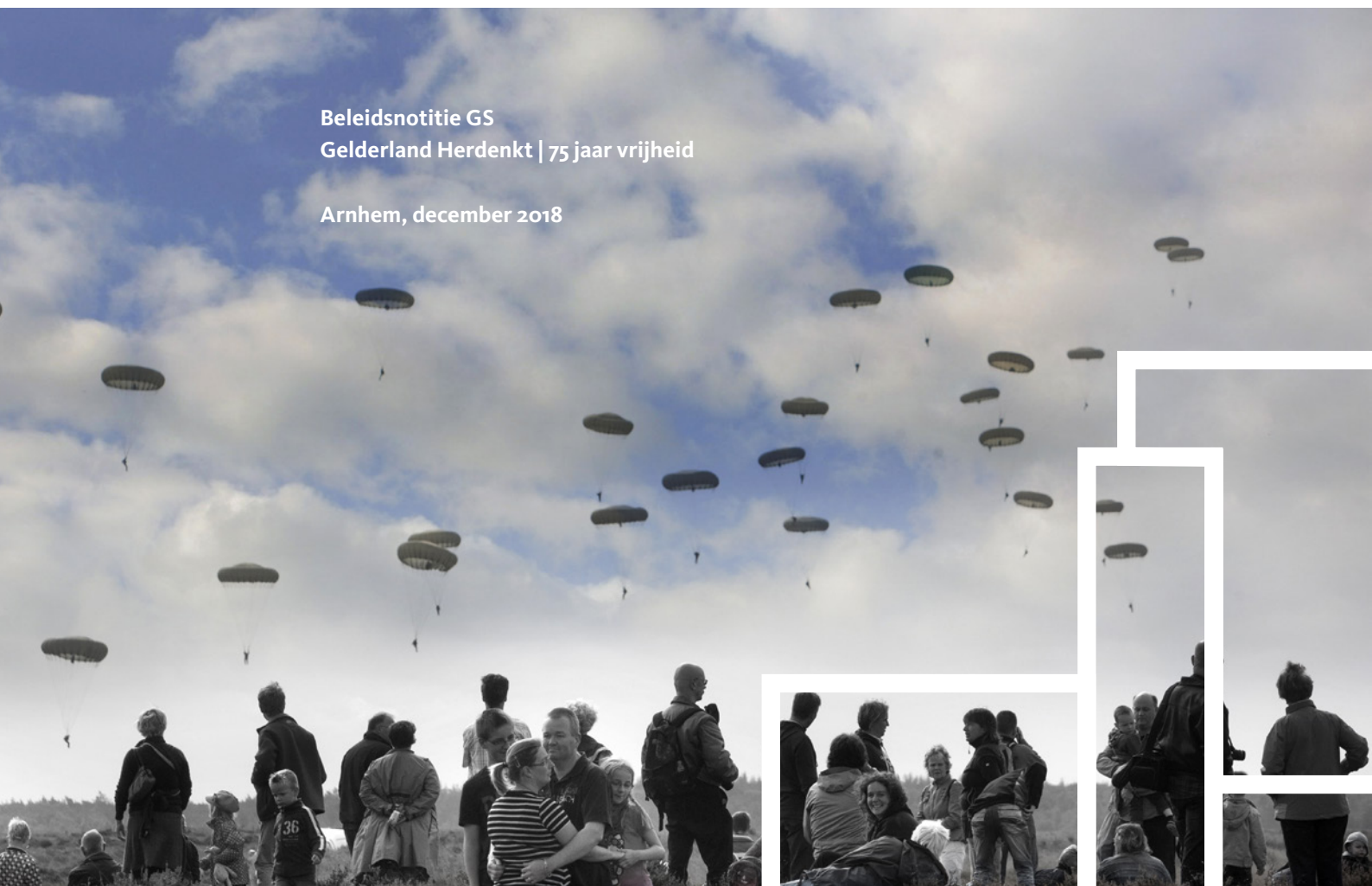

Gelderland Herdenkt

75 jaar vrijheid

Beleidsnotitie GS
Gelderland Herdenkt | 75 jaar vrijheid

Arnhem, december 2018

Introductie

‘In het parlementaire jaar dat voor ons ligt, start de herdenking van 75 jaar bevrijding. In het najaar van 1944 werd de bezetter uit grote delen van Zuid-Nederland verdreven. Boven de grote rivieren duurde het nog een lange Hongerwinter voordat ook daar het Wilhelmus weer klonk.

Op herdenkingsmomenten als deze realiseren we ons hoe sterk het land is dat sindsdien is opgebouwd. Sterk in termen van welvaart, ondernemerschap en bestaanszekerheid. Sterk door de democratische waarden die verankerd zijn in onze rechtsstaat: gelijkwaardigheid, tolerantie, vrijheid en rechtszekerheid.’

Begin van de troonrede 2018, door koning Willem-Alexander uitgesproken op Prinsjesdag (18 september) in de Ridderzaal in Den Haag.

Inhoudsopgave

Gelderland Herdenkt – 75 jaar vrijheid	3
Airborneregio	10
Regio Nijmegen	12
Rivierengebied	14
Achterhoek/Liemers	17
Veluwe	20
Educatie: De Oorlog Dichterbij	22
Marketing en communicatie	25

Bijlage Gelderland Herdenkt versie 1.0

Gelderland Herdenkt

75 jaar vrijheid

Gelderland was van september 1944 tot en met mei 1945 negen maanden onafgebroken het centrum van de bevrijdingsstrijd van Nederland. Te beginnen met de operatie Market Garden in september 1944 en eindigend met de Bevrijding in mei 1945. In de tussentijd waren grote delen van de provincie frontgebied, met evacuatie, onderwaterzettingen en verwoestingen als gevolg. Alle Gelderse regio's kregen in deze maanden met de oorlog te maken. Met Zeeland behoort Gelderland tot de provincies met de meeste oorlogsslachtoffers en oorlogsschade in Nederland.

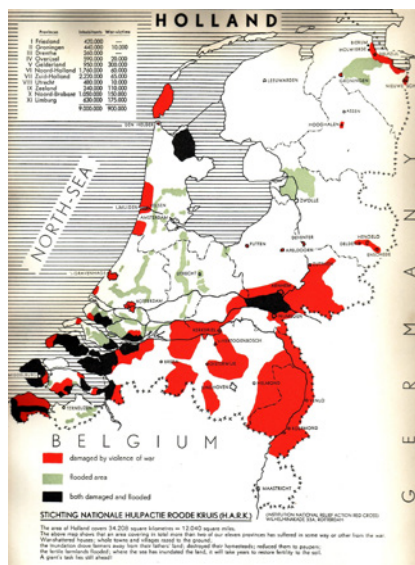
In 2019 en 2020 is deze episode 75 jaar geleden. In heel Gelderland wordt gewerkt aan projecten om stil te staan bij de gebeurtenissen van toen en om de Bevrijding en 75 jaar vrijheid te vieren.

De focus ligt zeker niet alleen op het verleden, maar ook op het heden en de toekomst. Het aantal ooggetuigen van toen slinkt gestaag, het is aan huidige en nieuwe generaties om lessen te trekken uit het verleden, te beseffen dat vrede en vrijheid niet vanzelfsprekend zijn. Er worden verbanden gelegd tussen toen en nu.

Sinds de herfst van 2017 is onder leiding van de stichting WO2GLD met de WO2-organisaties in de regio gewerkt aan een inventarisatie van initiatieven voor 2019 en 2020.

'Gelderland Herdenkt – 75 jaar vrijheid' is de titel van het programma, waarin deze projecten samenkomen. Het bestaat uit een basis van reguliere activiteiten, met als extra's initiatieven die speciaal ontwikkeld zijn of worden in verband met de kroonjaren en de toekomst. Enkele voorbeelden van plannen met een duurzaam karakter: apps, routekaarten, documentaires, informatieplekken en *landmarks*. Wellicht de belangrijkste 'plus' in dit verband: er is een groeiende samenwerking tussen de WO2-organisaties binnen en tussen de regio's.

Het streven is om zoveel mogelijk jongeren bij 'Gelderland Herdenkt' te betrekken, door educatieve activiteiten in de regio's en een regio-overstijgend programma. Om een breed publiek te interesseren voor de herdenkingsjaren is er een overkoepelend marketing- en communicatieplan, dat zich naast de inwoners van Gelderland richt op een nationaal en internationaal publiek.

Verhaallijnen

Het programma is inhoudelijk als volgt opgebouwd:

- Het overkoepelende verhaal: 'Gelderland herdenkt negen maanden bevrijdingsstrijd'.
- De eerste verhaallijn: 'Market Garden, september 1944'
- De tweede verhaallijn: 'De bevrijding van Gelderland, Nederland, maart/mei 1945. We vieren de Bevrijding, 75 jaar vrijheid.'
- Verhaallijnen daarin: 'Tussen Market Garden en de Bevrijding' en 'Het Rijnlandoffensief'.
- Daarnaast zal in het kader van Gelderland Herdenkt stilgestaan worden bij de Jodenvervolging.

Regio's

Voor de uitwerking van het plan Gelderland Herdenkt is de provincie opgedeeld in vijf regio's: • Airborneregio • Nijmegen en omgeving • Rivierengebied • Achterhoek/Liemers • Veluwe

Nog niet alle Gelderse gemeenten zijn aangesloten bij deze regio-indeling. Gemeenten kunnen zich bij de regio's melden als zij aansluiting zoeken bij de geëigende regio.

De **Airborneregio** richt zich met name op Market Garden, de Slag om Arnhem. Voor de herdenking van die periode in september is de Overbetuwe aan de Airborneregio toegevoegd vanwege de rol van de 'Polen van Driel' in deze strijd.

Herdenkingskalender Gelderland Herdenkt 2019/2020

	Airborneregio	Rijk van Nijmegen	Rivierengebied	Achterhoek/ Liemers	Veluwe	Nationaal/ Internationaal
■ september	Market Garden	Market Garden	Overbetuwe: Market Garden			Market Garden
■ oktober	frontlinieperiode	frontlinieperiode	frontlinieperiode		2 oktober: herdenking Putten	
■ november		frontlinieperiode	frontlinieperiode			11 november: Remembrance Day
■ december		frontlinieperiode	frontlinieperiode			24 december: Kaarsjesnacht
■ januari	Jodenvervolging	Jodenvervolging	Jodenvervolging	Jodenvervolging	Jodenvervolging	Jodenvervolging
■ februari		Rijnlandoffensief				Rijnlandoffensief
■ maart				bevrijding		
■ april				bevrijding	bevrijding	
■ mei	bevrijding	bevrijding	bevrijding	bevrijding	Wageningen: bevrijding	bevrijding

De gemeente Overbetuwe valt onder twee regio's: de Airborneregio en Rivierengebied. Sinds jaar en dag is de Overbetuwe bij de herdenking van de Slag om Arnhem betrokken.

Voor de periode daarna, 'Tussen Market Garden en de Bevrijding', zoekt de Overbetuwe de samenwerking met de andere gemeenten in het Rivierengebied. Gezamenlijk willen zij deze relatief onderbelichte periode van 'bruggenhoofd – evacuatie – inundatie – luchtoorlog – bevrijding' voor het voetlicht brengen.

Op haar beurt richt de Airborneregio zich voor het verhaal ná de Slag om Arnhem op de Veluwe, vanwege de honderdduizenden evacués uit Arnhem en omgeving die daar hun toevlucht zochten, maar ook vanwege de bevrijding door de Canadezen. Ede, Renkum en Arnhem vallen zowel onder de Airborneregio als de Veluwe. In de Achterhoek/Liemers staat de bevrijding centraal. Nederland is bevrijd vanuit het oosten, vanuit de Achterhoek, is de boodschap. De Achterhoek wil 75 jaar vrijheid vieren, binnen de regio, maar ook met gemeenten, organisaties en inwoners uit de Duitse grensregio: 'Samen de vrijheid vieren'.

De regio Nijmegen richt zich op drie verhaallijnen: Market Garden, het Rijnlandoffensief dat in februari 1944 vanuit dit gebied startte, en de Bevrijding. Binnen de vijf regio's, maar ook tussen de regio's, wordt gezocht naar samenwerking en verbinding, om zo de verhaallijnen te versterken. Zo ontstaat een herdenkingskalender die negen maanden omvat en alle regio's in Gelderland recht doet.

Er is bewust voor gekozen het project Gelderland Herdenkt te beperken tot de eerder genoemde verhaallijnen en de periode van september 2019 tot en met mei 2020. De herdenkingen van het bombardement op Nijmegen van 22 februari 1944 en de het einde van de oorlog in Nederlands-Indië, augustus 1945, vallen dus buiten dit programma. Het staat buiten kijf dat ze aandacht verdienen, maar ze passen niet binnen de reikwijdte van dit programma. Met die keuze is focus aangebracht.

Voor een aantal evenementen/activiteiten die buiten genoemde periode vallen wordt een uitzondering gemaakt vanwege organisatorische redenen.

Gelderland, Gelderland Herdenkt, staat natuurlijk niet op zichzelf. Er zijn of worden contacten gelegd met andere provincies en landelijke organisaties om samen te werken. Vanuit de Achterhoek en de regio Nijmegen zijn er contacten met gemeenten en organisaties in Duitsland. Enkele voorbeelden van samenwerkingspartners: provincie Brabant (Market Garden), Crossroads, Europe Remembers, Liberation Route Europa, 75 jaar vrijheid, Nationaal Comité 4 en 5 mei, Euregio, vfonds.

Herdenken, beseffen, beleven, vieren

De inhoud vormt de basis van het plan Gelderland Herdenkt, het verhaal van Gelderland in die negen maanden van september 1944 tot en met mei 1945. Maar het is meer dan een 'geschiedenisboek'. Het wil een verbinding leggen tussen toen en nu, bruggen slaan tussen verleden, heden en toekomst. Daarbij staan vier begrippen centraal: herdenken, beseffen, beleven en vieren.

Herdenken: het eren en gedenken van hen die zich voor het herwinnen van onze vrijheid hebben ingezet.

Beseffen: dat vrede en vrijheid niet vanzelfsprekend zijn en op veel plaatsen in de wereld geen realiteit.

Beleven: indringende ervaringen ondergaan, die bijdragen aan het herdenken en beseffen.

Vieren: de waarden van vrede en vrijheid samen delen en vieren.

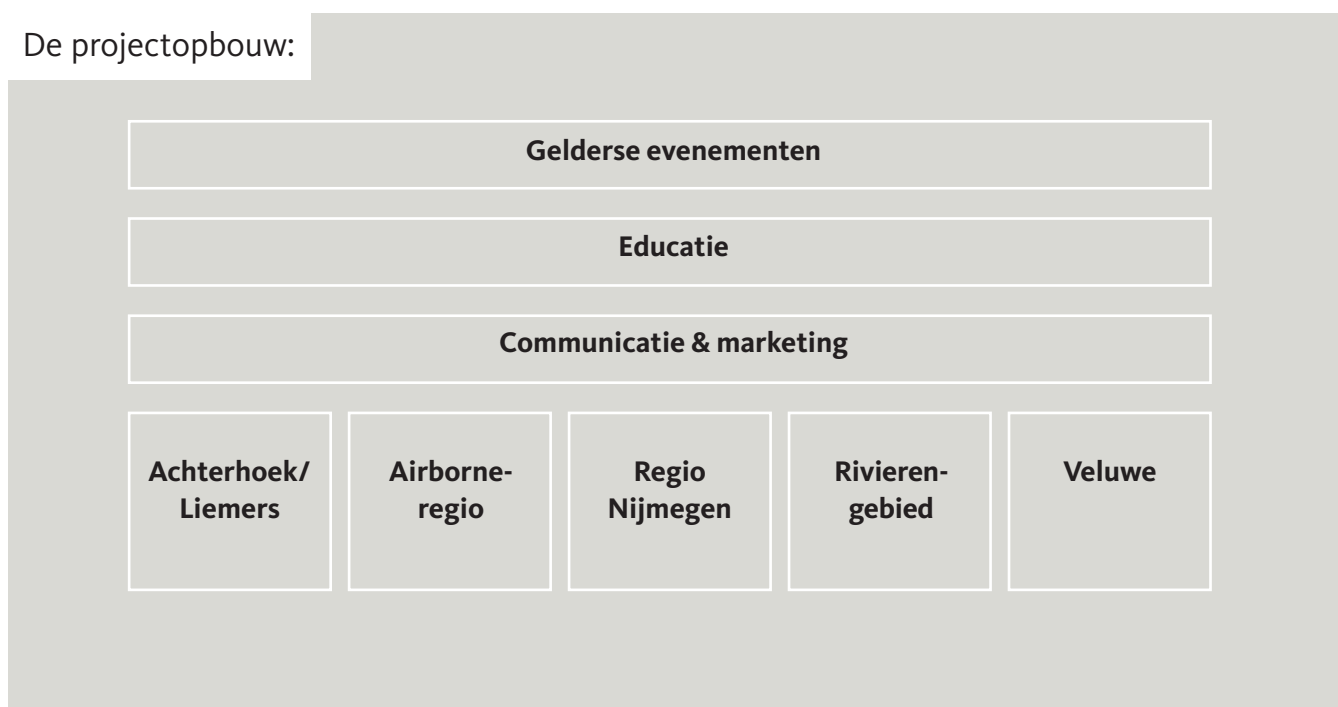
Projectopbouw

Die begrippen komen terug in alle regioplannen. En daarnaast in het overkoepelende programma. Dat bestaat uit een aantal Gelderse evenementen die het belang van de regio en de provincie overstijgen, de grote Gelderse evenementen.

Het gaat om:

- De Bridge to the Liberation Experience in september 2019, het multimediale herdenkingsevenement van de Slag om Arnhem bij de John Frostbrug.
- De jongerenconferentie Liberty Talks in Nijmegen, in het voorjaar van 2020.
- Het Bevrijdingsfestival in Wageningen op 5 mei 2020.

De projectopbouw:

Financiering en criteria

Uitgangspunt is dat de financiering vanuit de provincie naar de genoemde vijf regioprogramma's gaat en niet naar de afzonderlijke uitvoerende projectorganisaties.

De voorwaarden voor deze regiofinanciering:

1. Er is sprake van een samenhangend regionaal plan, waarin samenwerking voorop staat.
2. Er is een gemeente die optreedt als coördinator/penvoerder.
3. Er is sprake van cofinanciering. Vuistregel: maximaal 50 procent door provincie/vfonds, minimaal 50 procent door de regio-gemeenten en derden.
4. Het plan moet bijdragen aan het realiseren van doelstellingen van Gelderland Herdenkt en passen binnen de gekozen verhaallijnen.

Om een initiatief in een regioprogramma op te nemen gelden in elk geval de volgende criteria:

- passend binnen de verhaallijnen;
- samenwerking en samenhang;
- verbinding tussen verleden, heden en toekomst;
- financieel draagvlak: cofinanciering;
- reikwijdte en betrokkenheid: (boven)regionale uitstraling, doelgroepen
- duurzaamheid
- educatief
- kwaliteit

Genoemde criteria worden in de subsidieregeling opgenomen.

Het regioprogramma als geheel moet een duidelijke 'plus' bevatten, zich onderscheiden van dat van normale onderscheidingsjaren.

Begroting en dekking

programma Gelderland Herdenkt:	€ 16.000.000,-
5 regionale programma's	€ 12.000.000,-
3 grote Gelderse evenementen	€ 2.800.000,-
educatie, marketing en communicatie	€ 1.200.000,-

provincie/vfonds	€ 8.000.000,-
gemeenten	€ 3.300.000,-
derden	€ 4.700.000,-

Airborneregio

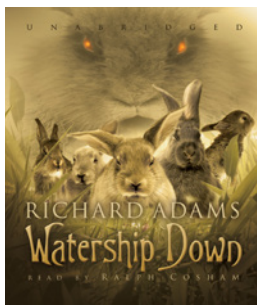
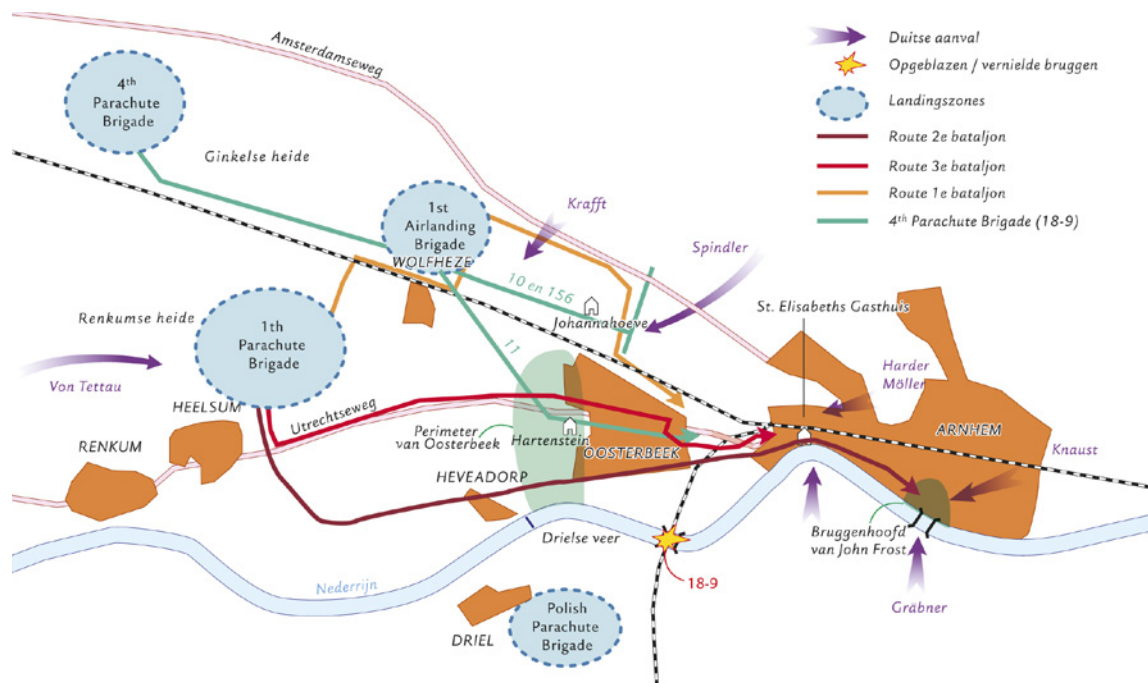
De Airborneregio (*Airborne Region*) bestaat uit de gemeenten Arnhem, Ede, Overbetuwe en Renkum. Op 17 september 2016 tekenden zij een intentieverklaring om nauwer samen te werken om het verhaal van de Slag om Arnhem krachtiger over te dragen.

Deze samenwerking gaat verder dan de jaarlijkse herdenkingen en activiteiten in september. Het doel is om het hele jaar bezoekers te trekken met het verhaal over de Slag om Arnhem. Om hun waardering voor de samenwerking van de vier gemeenten tot uitdrukking te brengen hebben de Provincie Gelderland en het fonds deze intentieverklaring ook ondertekend.

Op 8 augustus 2018 werd door de kernpartners in de regio de Stichting Airborne Region opgericht en werden enkele doelen nader geconcretiseerd:

- samenwerking uitbouwen en professionele marketing ontwikkelen;
- verder ontwikkelen en verstevigen van bestaande diensten en producten;
- verstevigen van de presentaties in Ede en Driel;
- upgraden en verbinden van routes, monumenten en historische locaties.

De gemeenten benoemden een coördinator om een masterplan te schrijven voor de herdenkingsjaren 2019 en 2020, maar ook voor de jaren daarna. Dat plan werd eind juni gepresenteerd onder de titel 'Arnhem Region Remembers, met als onderkop 'Herdenken – beseffen – beleven, rondom de Slag om Arnhem, onderdeel van Operatie Market Garden'. Het plan is inmiddels door de aangesloten gemeenten vastgesteld.

Verhaallijnen

Het plan focust zich nadrukkelijk op de Slag om Arnhem en de herdenking van deze episode in september 1944. Als het gaat om verhaallijnen als de Jodenvervolgving en de Bevrijding sluit de Airborneregio logischerwijze aan bij de Veluwe.

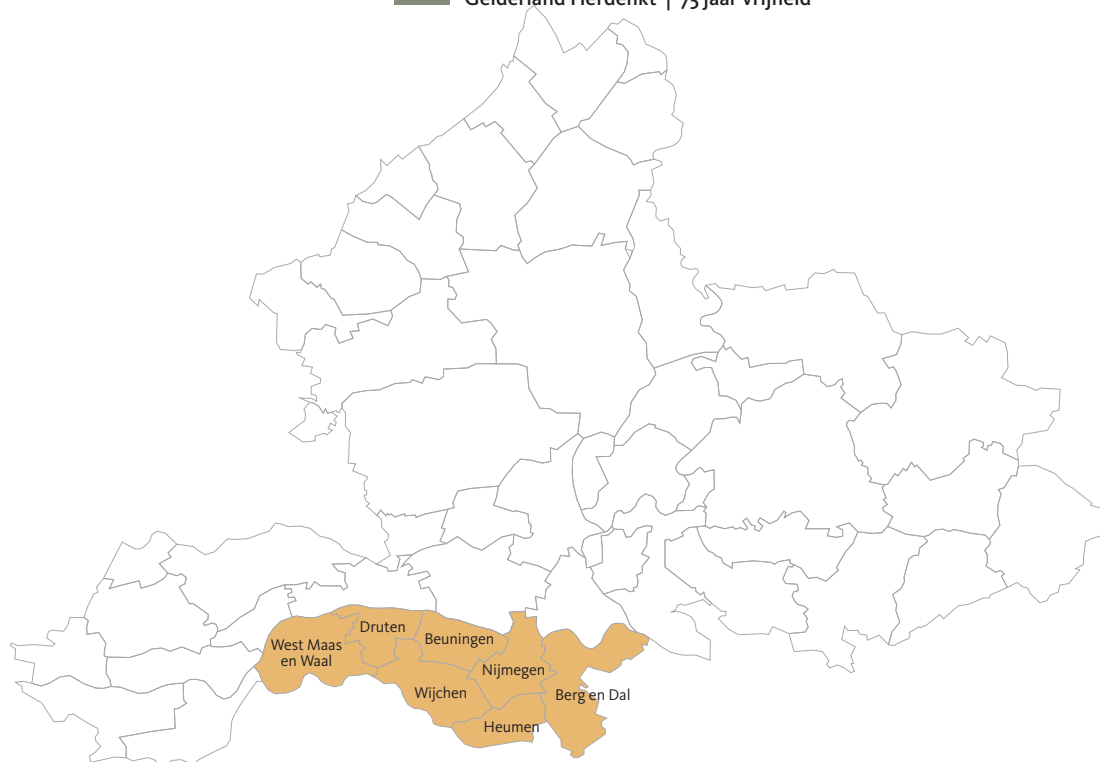
Programma

Voorafgaande aan de herdenkingsperiode in september 2019 is er een grote luchtvaartshow boven de Ginkelse Heide in Ede, *Wings of Freedom*. In de herdenkingsweek zelf staan de grote publiekstrekkingen op het programma, zoals de herdenking op het Airborneplein in Arnhem, de *Bridge to the Liberation Experience* bij de John Frostbrug, de luchtlandingen op de Ginkelse Heide en de herdenkingsdienst op de Airborne Begraafplaats in Oosterbeek. Nieuw is dat naast het *War Requiem* de Arnhemse Psalm op het programma staat van Het Gelders Orkest. Activiteiten uit het plan *Arnhem Region Remembers* die worden uitgevoerd in de periode september 2019 – mei 2020 worden ingebracht in het regioprogramma van de Airborneregio.

Er zijn plannen voor een *landmark* en een informatiepunt op de Ginkelse Heide. In Driel wordt gewerkt aan de vernieuwing van de presentatie in het informatiecentrum Driel-Polen. Poolse parachutisten en de Luchtmobiele Brigade voeren op 22 september een actie uit rond de Rijn.

Voor Driel, Ede en Renkum komen er educatieve wandelroutes middels apps, naar het model van *Airborne stories* in Arnhem. Er is veel aandacht voor educatie, debat en conferenties.

Na de herdenking van Market Garden 75 jaar gaat het Airborne Museum Hartenstein in de winter van 2019/2020 enige maanden dicht voor een museale herinrichting. Vanaf de heropening, begin 2020, is de kindertentoonstelling *Watership Down* te zien, gebaseerd op het gelijknamige boek van Richard Adams. Het verhaal is gedeeltelijk terug te voeren op zijn ervaringen tijdens WO2 en Market Garden en gaat over de kernwaarden van de democratie.

Regio Nijmegen

In de regio Nijmegen zijn afgelopen twee jaar op initiatief van de gemeente Berg en Dal en het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944 – 1945 diverse bijeenkomsten geweest voor de WO2-organisaties in dit gebied. Op deze informatieavonden werden ideeën uitgewisseld, mogelijkheden tot samenwerking besproken en concrete plannen uitgewerkt. Het eerste zichtbare resultaat was de herdenkingskrant *Remember September*, die in 2017 voor het eerst verscheen.

Bijzonder is dat tijdens deze bijeenkomsten vertegenwoordigers aanwezig waren uit de Duitse grensregio, met name vanuit de gemeente Kranenburg. Dat leidde onder meer tot het grensoverschrijdende project 'Het water als wapen', over de onderwaterzettingen in 1944/1945, met informatiepanelen en fietsroutes. Momenteel wordt gewerkt aan een grensoverschrijdende kaart met monumenten, begraafplaatsen en andere herinneringsplekken aan WO2. Daarnaast aan een grensoverschrijdende kunstroute met als thema 'WO2 in de kunst', en een permanente en grensoverschrijdende *landmark* die het burgerleed tijdens de evacuatie verbeeldt.

In de regio Nijmegen is ook een werkgroep actief van ambtenaren van de gemeenten in dit gebied, die zich bezighouden met het herinneringstoerisme en de herdenkingsprogramma's voor 2019 en 2020. De gemeente Berg en Dal had als eerste een plan voor deze jaren klaar. Dat is vervolgens aangevuld met de plannen uit Nijmegen, Heumen, Wijchen en Druten. De ideeën van de WO2-organisaties zijn in de regionale inventarisatie meegenomen, evenals de plannen van de musea.

De Euregio heeft laten weten geïnteresseerd te zijn in de plannen van Gelderland Herdenkt, en met name in de grensoverschrijdende projecten. Zij wil daarin ook investeren.

Het herdenkingsprogramma in de regio Nijmegen omvat ruim 100 activiteiten binnen de volgende verhaallijnen en mogelijkheden tot samenwerking:

- Market Garden, september 1944, met de Airborneregio en Rivierengebied.
- De frontperiode, september 1944 tot en met maart 1945, met de Airborne-regio, Rivierengebied en de Duitse grensregio.
- De operatie Veritable, het Rijnlandoffensief, februari 1945, met de Duitse grensregio en de Achterhoek.
- De Bevrijding, maart tot en met mei 1945, met alle regio's.

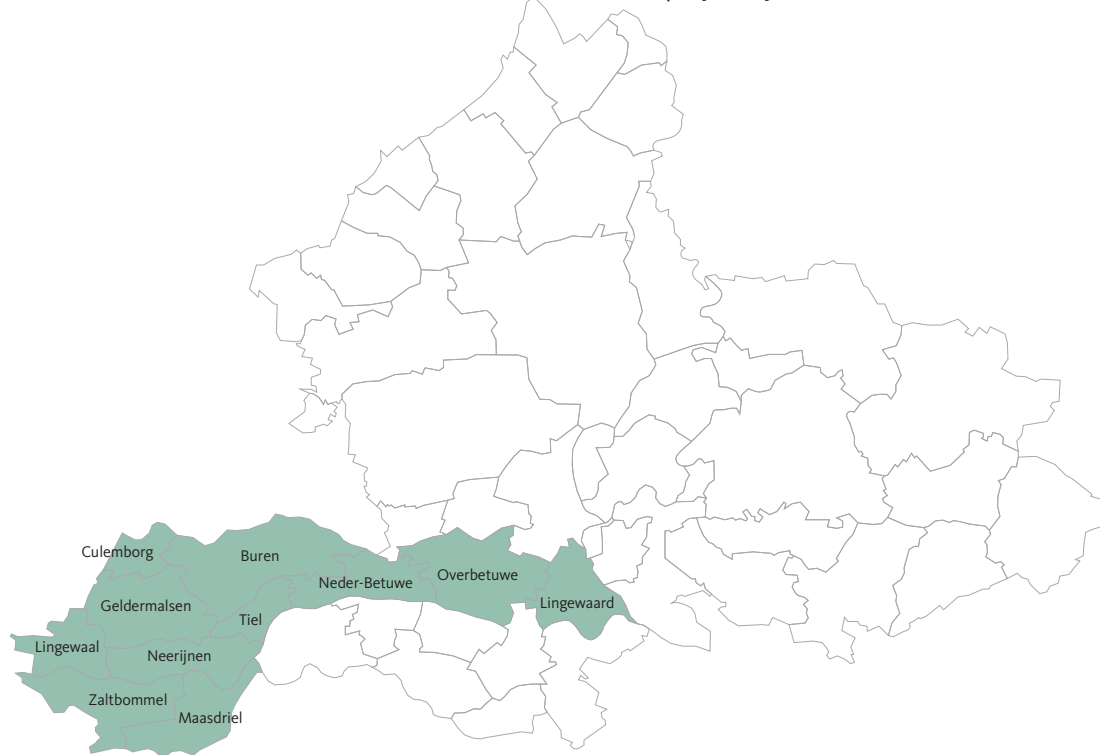
In dit programma is niet opgenomen de herdenking van het bombardement op Nijmegen op 22 februari 1944, in 2019 75 jaar geleden. Hier is veel over gesproken. De reikwijdte van het plan Gelderland Herdenkt beperkt zich in tijd van september 1944 tot mei 1945, respectievelijk september 2019 tot mei 2020.

In goed overleg met alle betrokkenen is besloten tot een apart plan voor de herdenking van het bombardement van 22 februari 1944.

In het programma van de regio Nijmegen staan drie verhaallijnen centraal: de herdenking van de operatie Market Garden in september, operatie Veritable en het Rijnlandoffensief in februari/maart en de bevrijding door de Canadezen in mei. Grote publiekstrekkingen in september zijn luchtlandingen bij Groesbeek, de Waaloversteek en doortochten en kampementen door één of twee groepen re-enactors met oude legervoertuigen.

In februari/maart staan activiteiten met betrekking tot burgerleed in de regio centraal en de grensoverschrijdende samenwerking. In mei 2020 is er in het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 een expositie over WO2 in film en beeld. Bij de herdenking van de bevrijding van de regio Nijmegen in mei zijn 2500 Canadese jongeren te gast. Op hun programma staan educatie, de Sunset March en battlefield tours.

Rivierengebied

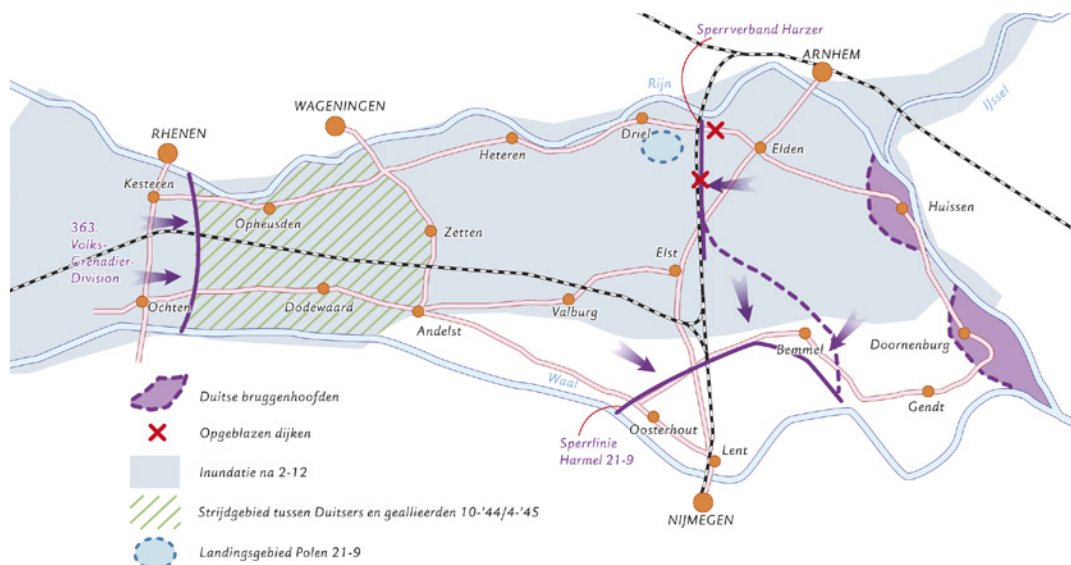
Het masterplan Gelderland Herdenkt is in het Rivierengebied op hoofdlijnen rond, maar er moeten nog enkele gemeenten benaderd worden om te participeren. De gemeenten Overbetuwe en Lingewaard hebben al een redelijk gedetailleerd plan. Recent heeft zich daar de gemeente Neerijnen bij aangesloten. Nu volgen ook de andere gemeenten in de West-Betuwe. De hoofdlijn en tevens titel van het masterplan voor het Rivierengebied: 'Tussen Market Garden en de Bevrijding: bruggenhoofd – evacuatie – inundatie – luchtoorlog – bevrijding'.

De gemeente Overbetuwe maakt ook deel uit van de Airborneregio (*Airborne Region*), met Arnhem, Ede en Renkum. Deze regio focust zich volledig op de Slag om Arnhem in september 1944 en de herinnering daaraan. In dat kader vertelt de Overbetuwe het verhaal van de 'Polen van Driel'. De 1e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade, die bij Driel landde, maakte in 1944 deel uit van de geallieerde luchtlandingsdivisie. De plannen van de Airborneregio en het Rivierengebied zijn op elkaar afgestemd.

Na de Slag om Arnhem is er veel gebeurd in de Betuwe. Het is van september 1944 tot mei 1945 frontgebied geweest, de bevolking moest evacueren en de Betuwe werd onder water gezet. Deze periode verbindt de operatie Market Garden in september 1944 met operatie Veritable, het Rijnlandoffensief (februari 1945), en de Bevrijding. Het plan van de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard is daarop gebaseerd.

Op initiatief van de gemeenten Overbetuwe en Lingewaard zijn het afgelopen jaar enkele bijeenkomsten geweest voor alle WO2-organisaties in deze gemeenten. Het gaat onder meer om de stichting Driel-Polen, Het Betuws Oorlog Informatie Centrum, historische verenigingen, het Betuws oorlogsmuseum

The Island, het Oorlogsmuseum Niemandsland, het Exoduscomité, de stichting Never Forget Them en de organisatie van de jaarlijkse Polentocht Driel. Voorheen werkten deze organisaties redelijk los van elkaar. Binnen de kortste keren bleken zij bereid tot samenwerking om te komen tot een samenhangend verhaal en plan.

Dat plan is inmiddels uitgebreid met de West-Betuwe. Historisch gezien sluit dat gebied prima aan bij ‘Tussen Market Garden en de Bevrijding’. De hele regio van fort Vuren tot en met Nijmegen was negen maanden frontlinie. Een stadje als Tiel lag constant onder vuur en werd voor een groot deel verwoest. Ook in de West-Betuwe moest een deel van de bevolking evacueren.

Eén van de doelstellingen is dat het Betuwse oorlogsverhaal ook na 2019 en 2020 letterlijk en figuurlijk in het landschap zichtbaar is. Zo werd in juni 2018 aan de dijk bij Driel een informatiepaneel onthuld over de onderwaterzetting in oktober 1944. Dat maakt onderdeel uit van het grensoverschrijdende project ‘Het water als wapen’. In dat kader zijn ook fietsroutes ontwikkeld door de gebieden die destijds onder water werden gezet.

Er zijn in de Overbetuwe en Lingewaard plannen om het aantal fietsroutes die te maken hebben met het thema ‘Tussen Market Garden en de Bevrijding’ uit te breiden. Aangevuld met documentatiepanelen bij *hotspots* uit de oorlogstijd, zoals een *landmark* in de vorm van een tank in park Lingezege. Ook is de intentie een herinneringsweekeinde te organiseren in de vorm van een militair kamp met o.a. educatie voor scholieren, lezingen en demonstraties.

Vanuit Huissen is sinds enkele jaren de goudsbloem bezig aan een opmars als symbool van burgers in oorlogstijd. Die krijgt in de herdenkingsjaren een nieuwe impuls.

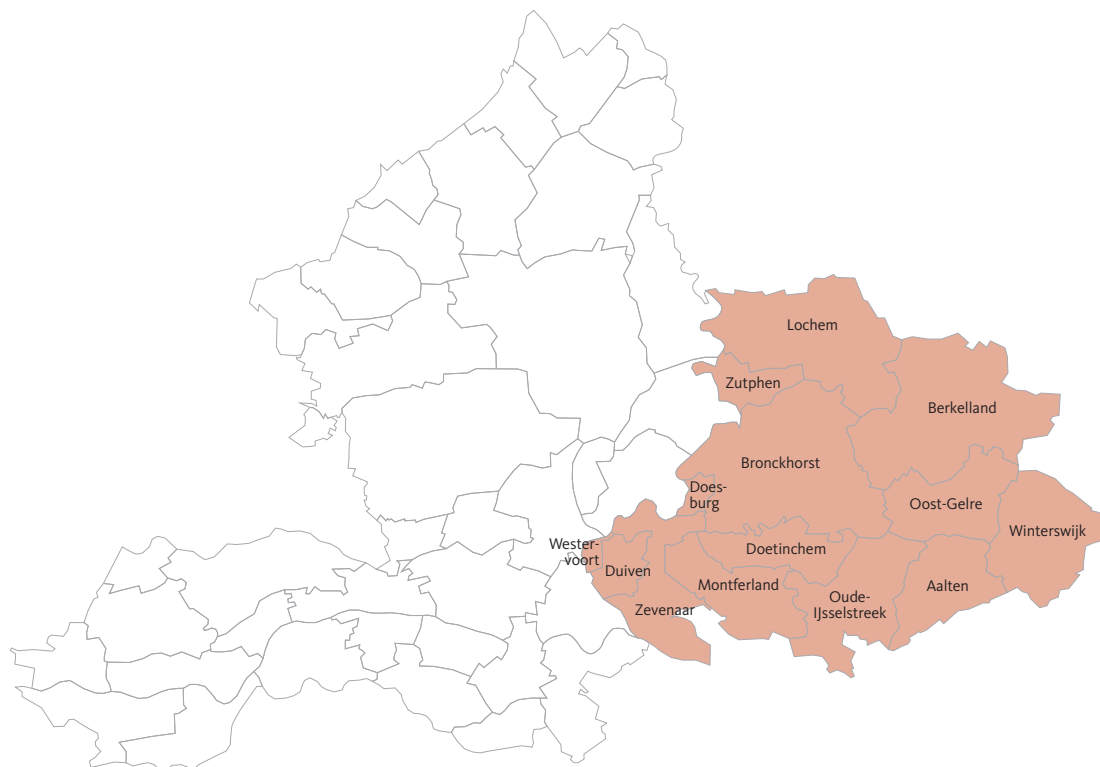
Een initiatief dat vanuit de West-Betuwe wordt aangedragen is de Tour de Waal. Dit is een evenement op Bevrijdingsdag, met als motto: fietsen in vrijheid. Op de dijken aan weerszijden van de Waal organiseren plaatselijke verenigingen tal van activiteiten. Er worden extra pontjes ingezet om bezoekers over te zetten, er rijdt een colonne oude legervoertuigen en vanuit een vliegtuig worden 'bevrijdingsbroodjes' gedropt.

De eerste Tour de Waal was in 2014, tussen fort Vuren en Tiel. De organisatie wil de Tour de Waal in 2019 uitbreiden tot Druten en in 2020 tot en met Nijmegen.

Sky of Hope is een nieuw initiatief van het Regionaal Bureau voor Toerisme Rivierenland. Het wil aandacht vragen voor de onderbelichte geschiedenis van de zware luchtgevechten boven Nederland in de Tweede Wereldoorlog. Het plan is onder meer om de vele plaatsen in de Betuwe waar vliegtuigen gecrasht zijn – en soms nog in de bodem verborgen liggen – te markeren en van informatie te voorzien. Gemeenten en ondernemers tonen belangstelling voor dit project.

Achterhoek/Liemers

Het regioplan van de Achterhoek/Liemers draait om twee centrale thema's:

1. Wij vieren samen de vrijheid. Overkoepelend, grensoverschrijdend thema.
2. De bevrijding van Nederland vanuit de Achterhoek/Liemers.

De thema's bieden de mogelijkheid breed aan te haken. Verschillende partners beijveren zich samen met gemeenten om deze in deelprojecten uit te dragen. Dit leidt tot een grensoverschrijdend programma met exposities, lezingen, routes, voorstellingen, filmavonden, kunstopdrachten, re-enactment, educatieve projecten, een rockopera, een grenzeloze verhalenroute die als rode draad de bevrijding volgt en door de Achterhoek/Liemers loopt: wij vieren samen de vrijheid.

Bij de planvorming waren aanvankelijk slechts vertegenwoordigers van WO2-organisaties en musea betrokken, naast enkele ambtenaren van de gemeente Doetinchem. Inmiddels hebben burgemeesters in de Achterhoek/Liemers, 'regio 8', zich achter het plan Gelderland Herdenkt geschaard en ambtelijke ondersteuning toegezegd.

Vanuit de kring van Achterhoekse burgemeesters is er contact met Duitse buurgemeenten. Burgemeesters van Doetinchem, Aalten, Oude IJsselstreek en Winterswijk willen met hun collega's uit Bocholt, Emmerich, Isselburg en Vreden gezamenlijke, grensoverschrijdende projecten delen voor '75 jaar vrijheid'. Montferland sluit zich hierbij aan. De Euregio is zeer geïnteresseerd in deze plannen en wil ze mede financieren.

Liemers

De Liemersgemeenten zijn op een laat moment toegevoegd aan de regio Achterhoek. De activiteiten in deze gemeenten worden nog nader bepaald. In de tweede ronde van de verdeling van de provinciale subsidiegelden worden deze activiteiten met voorrang behandeld.

Programma

Het programma '75 jaar vrijheid' in de Achterhoek/Liemers start op zondag 29 maart 2020 met een gezamenlijke Duits/Nederlandse brunch op de Heelweg in Dinxperlo (28-3-1945, bevrijding Meghelen/Dinxperlo). De deelnemers zijn divers: delegaties van Nederlandse en Duitse vertegenwoordigers, burgers en bestuurders, scholieren en kunstenaars. Het ontbijt gaat over in een bevrijdingsestafette en lokale activiteiten, onder het motto 'Wij vieren samen de vrijheid'. Uitgangspunt van de estafette: vrede en vrijheid zijn niet vanzelfsprekend en kwetsbaar.

Museaal

Met lessen van het verleden en de solidariteit van toen kunnen we kijken naar de samenwerking om de vrede en vrijheid samen te waarborgen na de oorlog. Juist in de Achterhoek, bekend om zijn gastvrije traditie. Het is veelzeggend dat hier tijdens de oorlog het landelijk netwerk van verzetslieden voor hulp van vluchtelingen ontstond. Welke parallellen zijn er tussen toen en nu?

Littekens

In het programma is er ook aandacht voor 'littekens' die er zijn tot aan de huidige dag in het leven van mensen aan weerszijden van de grens. Zoals de Operatie Black Tulip: de Nederlandse regering zette direct na de oorlog hier wonende Duitsers en zogenaamde Rijks-Duitsers uit het land.

Kinderen van de vrijheid – reizende expositie

Een van de grotere projecten betreft een (internationale) reizende expositie 'Kinderen van de vrijheid', waarin de persoonlijke verhalen van toen worden verbonden met het heden. Waaronder schilderijen van een vrouw die als kind het bombardement van Doetinchem meemaakte.

WO2 en kunst en kunstenaars

Waaronder: *entartete* kunst en een expositie over een gevlucht Syrisch gezin. Verbinding verleden en heden.

De bevrijding van Nederland vanuit de Achterhoek/Liemers

Reizende expositie met verhalen en sporen van de bevrijding aan de hand van vijf personen – een soldaat van de bevrijders, een verzetsstrijder, een burger uit Zutphen, een burger uit Emmerich, een Duitse soldaat.

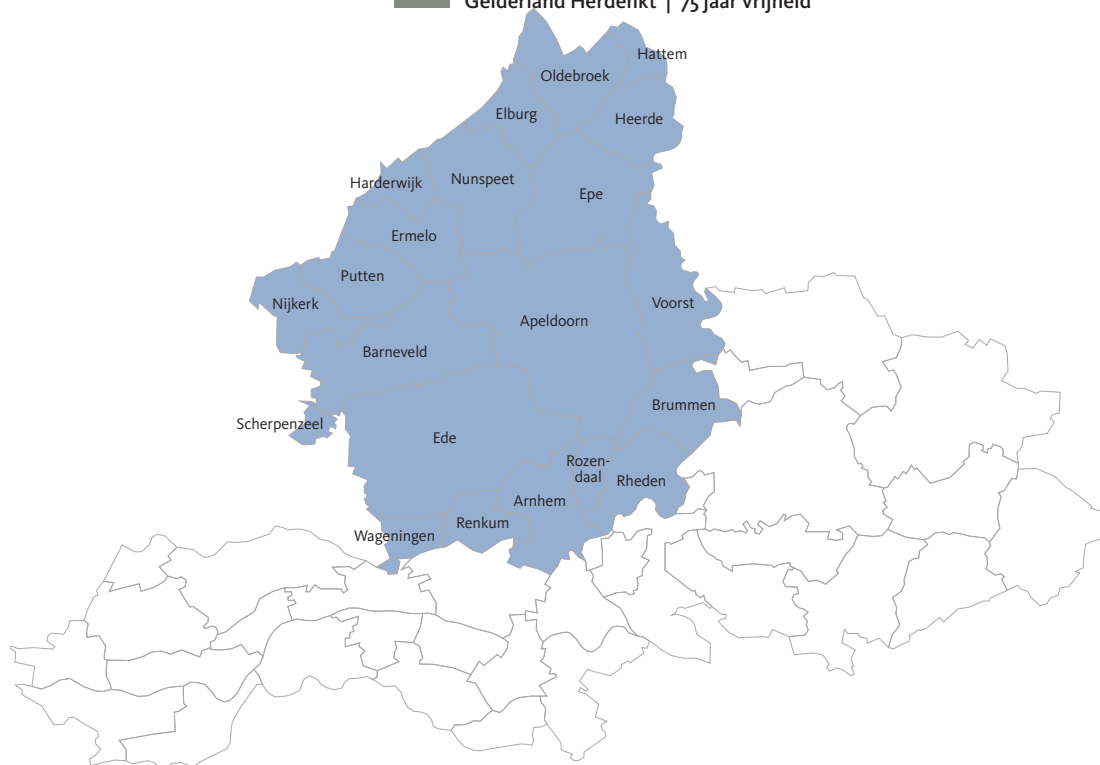
Grensoverschrijdend jongerenprogramma

Het programma 'De Kajak-Wat is de vrijheid je waard?' gaat over de grenzen van de vrijheid. Symbool staat de kajak, waarmee de 17-jarige Pieter Timmerman in de oorlog aan de nazi's wilde ontsnappen richting Engeland. Lancering Nederlands-Duitse Vredesprijs jongeren 14-18 jaar om vieren van de vrijheid nieuwe impulsen te geven.

Rockopera

De rockopera, 'Alle Duivels los', is gebaseerd op waargebeurde verhalen rond de Doetinchemse uitgever Misset. Collaboratie, verzet en Jodenvervolgung komen aan bod in dit muziektheaterstuk, met als centrale vraag: wat betekent het om níet vrij te zijn? Aan de financiering van de rockopera wordt nog gewerkt. Als die rond is, wordt deze activiteit aan het regioprogramma toegevoegd.

Veluwe

De planvorming rond Gelderland Herdenkt verkeert op de Veluwe nog in de beginfase, maar er wordt hard gewerkt aan een inhaalslag. Er is recent een coördinator aangesteld, die samen met WO2-organisaties en de VeluweAlliantie het Veluwse Vrijheidslab opgericht heeft. Binnen dit platform werken Veluwse instellingen actief samen aan een gezamenlijk project. Het motto van het herdenkingsprogramma in deze regio: *Veluwe Remembers*.

Als het gaat om de herdenking van de Slag om Arnhem (september 1944) is de Airborneregio (*Airborne Region*) leidend. Die bestaat uit de gemeenten Arnhem, Renkum, Ede en Overbetuwe. Wat betreft de herdenkingen van de gebeurtenissen na september 1944 vallen de gemeenten Arnhem, Renkum en Ede onder de regio Veluwe, de gemeente Overbetuwe onder Rivierengebied.

Het verloop van de operatie Market Garden, de Slag om Arnhem, was rechtstreeks van invloed op de oorlogsgeschiedenis van de Veluwe daarna. De grote toestroom van evacués en de represaillemaatregelen in de maanden daarna waren er het rechtstreekse gevolg van. De koppeling van de programma's van de Airborneregio en de Veluwe is een logische.

De Veluwe heeft gekozen voor drie verhaallijnen

- Market Garden, aansluiting bij de Slag om Arnhem.
- De bevrijding door de Canadezen.
- De Joodse geschiedenis op de Veluwe.

Als het gaat om Market Garden, denken de initiatiefnemers vooral aan de nasleep daarvan: de tienduizenden evacués die Arnhem en omgeving moesten verlaten en voor een groot deel naar de Veluwe trokken. Zij dachten daar enkele dagen te moeten verblijven, maar het werden negen maanden. Gedacht wordt aan een route langs plaatsen en monumenten die aan deze exodus herinneren. Als gevolg van de operatie Market Garden besloot de Duitse bezetter tot drastische represaillemaatregelen tegen het verzet. De razzia van Putten en de executies bij de Woeste Hoeve zijn de bekendste voorbeelden. De herdenking daarvan is niet alleen een Veluwse aangelegenheid, maar van nationaal en internationaal belang.

De bevrijding door de Canadezen wordt in Apeldoorn gevierd met een groot defilé, een bevrijdingsfestival en andere plechtigheden en festiviteiten. In opdracht van onder meer de VeluweAlliantie werkt de Bredase hogeschool NHTV aan een narratief over de rol van de Canadezen bij de bevrijding van Nederland, via Bergen op Zoom, Breda, langs Groesbeek en de Achterhoek richting Apeldoorn. Er staan meer vrijheidsfestivals gepland, onder meer in Ede. Sluitstuk is het Bevrijdingsfestival in Wageningen.

De plannenmakers willen de Joodse geschiedenis in deze regio zichtbaar maken door plaatsen die hiermee te maken hebben met elkaar te verbinden, zoals Het Apeldoornsche Bosch, het Verscholen Dorp bij Vierhouten en de Sjoel in Elburg. Er zal aansluiting gezocht worden met het Joods Historisch Museum in Amsterdam en het Westerborkpad.

De VeluweAlliantie, een samenwerkingsverband van de Veluwse gemeenten, trekt nu de kar. Zij wil zoveel mogelijk bewoners en instellingen betrekken bij het programma voor de kroonjaren. Daartoe wordt het project 'De kleine parels' opgezet, bedoeld om vele kleine activiteiten en producties te stimuleren.

Komende maanden worden de verhaallijnen, projecten en organisatievorm verder uitgewerkt, waarbij zowel partijen op microniveau (wijkorganisaties) als macroniveau (hele regio, nationaal) aan bod komen.

Op de Veluwse herdenkingsagenda staan vier oorlogsgebeurtenissen van nationale betekenis:

- De ontruiming van de Joodse psychiatrische inrichting Het Apeldoornsche Bosch op 22 januari 1943.
- De razzia van Putten op 1 oktober 1944.
- De executies bij de Woeste Hoeve op 8 maart 1945.
- De ondertekening van de Duitse capitulatie in Wageningen op 5 mei 1945.

Educatie: De Oorlog Dicht(er)bij

Kinderen en jongeren van nu maken de samenleving van de toekomst. Met het verdwijnen van de generatie die de oorlog bewust meemaakte is de urgentie van de overdracht van kennis, verhalen en het besef dat vrijheid niet vanzelfsprekend is groter dan ooit. Door met elkaar de verschillende betekenissen van de centrale begrippen herdenken, beseffen, beleven en vieren te onderzoeken, kan herinneringseducatie bijdragen aan het historisch besef, burgerschapsvorming en identiteitsontwikkeling.

Educatie betreft jongere generaties van verschillende leeftijden en achtergronden (ook niet-westers) bij de thema's vrijheid, vrede en democratie. Educatieve activiteiten richten zich hoofdzakelijk, maar niet exclusief op scholieren en studenten. In navolging van 'een leven lang leren' kunnen educatieve activiteiten zich ook richten op andere en/of oudere doelgroepen. Uit diverse ervaringen is

gebleken dat in alle gevallen geldt dat wanneer het oorlogsverhaal van nabij wordt verteld, de impact groot is.

In de regionale programma's zijn veel educatieve (deel)projecten en activiteiten verweven. Daar waar erfgoededucatie de regionale programma's overstijgt wordt het overkoepelend aangepakt.

Het uitgangspunt is geen nieuw educatief aanbod te creëren, maar bestaande of in ontwikkeling zijnde producten en projecten te verrijken, te bestendigen en aan deskundigheidsbevordering te doen.

Rondom erfgoed van de oorlog is een groot aantal professionals en vrijwilligers actief bij onder andere musea, historische verenigingen en monumenten. Zij maken deel uit van de culturele omgeving van de school. Door hun kennis en kunde van 21ste-eeuwse vaardigheden en digitale media te vergroten equiperen we de culturele omgeving met het juiste gereedschap en bronnenmateriaal voor hedendaagse en toekomstbestendige herinneringseducatie. Zo blijft het verhaal van de oorlog van waarde en betekenis, nu en in de toekomst.

Een belangrijke rol is ook weggelegd voor de educatieve medewerkers van Airborne Museum 'Hartenstein', Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 en Nationaal Onderduikmuseum. Zij vormen de professionele ruggengraat met een rijk educatief aanbod. Op landelijk niveau zijn ze aangesloten bij de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 (SMH). Het ministerie van VWS investeert de komende jaren in een kwaliteitsimpuls voor het educatieve programma van de aan de SMH verbonden oorlogsmusea.

Ook Erfgoed Gelderland, de provinciale erfgoedkoepel met veel kennis, expertise en ervaring op het gebied van erfgoededucatie, wordt zoveel mogelijk bij het project betrokken. Bedoeling is dat zij in overleg met andere betrokken partijen een programma ontwikkelt voor regio overstijgende educatieve activiteiten.

Voorbeelden

■ Deskundigheidsbevordering vrijwilligers door Erfgoed Gelderland

- Aanbod cursussen 'Van rondleiden naar begeleiden' en '21ste-eeuwse vaardigheden en digitale media' voor erfgoedvrijwilligers verbonden aan de vele WO2-organisaties.
- Organiseren inspiratiebijeenkomsten.
- Advisering door Erfgoed Gelderland en actualisatie aanbod in leerlijn Reizen in de Tijd bij het thema 'om niet te vergeten' voor groep 8.

■ Digitaal Platform Kidskrant

Met de Kidskrant en bijbehorende het digitale platform, een initiatief van het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945, wordt bovenbouw basisonderwijs op het moment dat hen uitkomt de gelegenheid geboden om aandacht te besteden aan de oorlog in de eigen regio. Het biedt daarnaast regio's de mogelijkheid om de resultaten van de educatieve projecten in samenhang te presenteren.

■ Nooit Voltoid Verleden

Een digitaal lespakket over voormalig vernietigingskamp Sobibor stimuleert jongeren in het onderwijs en jeugd- en jongerenwerk hun eigen betrokkenheid bij deze geschiedenis en actuele ontwikkelingen van antisemitisme en onverdraagzaamheid te onderzoeken. De provincie Gelderland is actief betrokken bij projecten om de herinnering aan het voormalige vernietigingskamp Sobibor in haar Poolse partnerprovincie Lubelskie levendig te houden.

■ Enkele ideeën die nog nader bestudeerd worden:

• Locatietheater

'De oorlog dicht(er)bij': van sprekende getuigen naar stille getuigen in het landschap. Locatietheater voor leerlingen in het voortgezet onderwijs en inzetbaar en toegespitst op de verschillende regio's.

• 50 x 50

Een idee uit de West-Betuwe is om 'de oorlog dichtbij' te laten beschrijven in 50 woorden, en die te bundelen.

- **WO2- tijdlijn en bronnen voor het onderwijs
(i.s.m. Omroep Gelderland)**

Kwalitatief, goed beschreven en vrij beschikbaar gedigitaliseerd bronnenmateriaal uit en over WO2 in Gelderland is slechts beperkt online beschikbaar. Kernthema's en gebeurtenissen in Gelderland uit de Tweede Wereldoorlog worden uitgewerkt in kwalitatieve datasets die vrij inzetbaar zijn voor alle mogelijke toepassingen in het onderwijs en daarbuiten: van het digibord in de klas tot werkstukken, onderzoek, publicaties of lespakketten. De bronselecties, samengesteld uit de collecties van Gelderse instellingen, vormen een duurzame digitale voedingsbodem voor educatieve toepassingen in de toekomst. De tijdlijn en bronselecties worden voor het onderwijs geborgd en beschikbaar gesteld in de digitale gereedschapskist van de provinciale erfgoedleerlijn Reizen in de Tijd.

Vlogcompetitie

Er komt een regionale en vervolgens provinciale competitie voor vier categorieën: beste vlog, beste song, beste literair essay en beste gedicht. De vlogcompetitie wordt opgezet i.s.m. Omroep Gelderland.

Marketing en communicatie

Het WO2-erfgoed en de evenementen/activiteiten staan voorop bij het programma Gelderland Herdenkt. We willen echter graag ook bewoners en bezoekers betrekken bij het WO2-erfgoed en de activiteiten die in het kader van Gelderland Herdenkt worden georganiseerd. Om een groot en breed (regionaal, nationaal en internationaal) publiek te betrekken bij het programma Gelderland Herdenkt zijn marketing en communicatie van essentieel belang.

We weten uit eerdere (kroon)jaren dat de belangstelling voor WO2 groot is en zelfs groeiende, maar we constateren ook dat er steeds meer generaties zijn die een grotere afstand hebben tot en minder kennis hebben van de Tweede Wereldoorlog. We willen dan ook graag binnen de marketing en communicatie meer aandacht besteden aan de verbinding met jongeren en hun ouders. Dat vraagt ook om een andere inzet van marketing en communicatie; denk bijvoorbeeld aan influencermarketing, social media en mobile-first communicatie.

Tegelijkertijd blijven de traditionele doelgroepen de grootste en de belangrijkste: de 45+-stellen en ouderen. De marketingcommunicatie voor deze doelgroepen is gericht op een combinatie van (regionale) tv, (regionale) dagbladen, een app en een duidelijke website met agenda, inhoudelijke informatie over de activiteiten en erfgoed en praktische gegevens.

Doel

Het doel van het deelplan marketing en communicatie is om het aanbod WO2-erfgoed in Gelderland beter te ontsluiten voor binnenlandse en buitenlandse bezoekers en inwoners van de provincie Gelderland: niet alleen voor de herdenkingsjaren 2019 en 2020, maar ook voor de jaren daarna. Om de borging voor de jaren daarna ook te garanderen, investeren we onder andere in duurzame uitingen die ook de komende jaren gebruikt en verder ontwikkeld kunnen worden.

Erfgoedlocaties worden fysiek en digitaal met elkaar verbonden en er worden relaties gelegd met aanliggende toeristische bedrijven in de vorm van arrangementen, zodat het verblijf van het bezoek verlengd wordt. De vele herdenkings-evenementen zijn de verbindende rode draad binnen de campagne.

Waar mogelijk worden door de Stichting Toerisme Gelderland (waarin de regionale bureaus voor toerisme in de provincie Gelderland samenwerken: RBT KAN, VisitVeluwe, RBT Rivierenland en Achterhoek Toerisme) en Omroep Gelderland, partijen met veel ervaring op deze terreinen, betrokken bij de planvorming en/of uitvoering van de marketing- en communicatie-activiteiten.

Alle evenementen, activiteiten en initiatieven worden in kaart en met elkaar in verband gebracht en bieden achtergrondinformatie aan waarmee de bezoeker geïnformeerd en geïnspireerd wordt om de Gelderse evenementen en locaties te bezoeken. Twee – voor Gelderland onderscheidende – verhaallijnen staan centraal binnen het programma Gelderland Herdenkt:

- Operatie Market Garden
- De Bevrijding

Daarnaast wordt de bezoeker ook geïnformeerd en geïnspireerd over wat er nog meer te doen is in Gelderland, zoals overnachtings- en eet & drinkmogelijkheden om een bezoek aan Gelderland compleet te maken.

Regionale afstemming

De marketing en communicatie rond activiteiten met een lokale en regionale impact is een verantwoordelijkheid van de regio's en evenementen zelf. De marketing en communicatie rond activiteiten met provinciale, nationale en internationale impact worden vanuit het programma georganiseerd en gecoördineerd. Hetzelfde geldt voor regio-overstijgende zaken als een campagne, bewerking internationale reisindustrie (traveltrade) website, app, regionale, nationale en internationale media-inzet, agenda, pers en pr, influencermarketing, etc. Bovendien wordt er een toolkit ontwikkeld om de organisaties in de regio te faciliteren met standaardmateriaal zoals teksten, foto's en beeldmerken bij het maken van lokale offline- en online- uitingen. Voorts wordt afstemming bewerkstelligd over het gebruik van huisstijl, logo's etc., om herkenbaarheid en overzicht voor de bezoeker te creëren.

In de regioplannen van de Achterhoek/Liemers en de regio Nijmegen zijn bijvoorbeeld grensoverschrijdende kaarten over het WO2-erfgoed opgenomen. Het is zaak dat deze geografisch, maar ook qua inhoud en stijl op elkaar aansluiten. In diverse regioplannen is de ontwikkeling van apps opgenomen. Het is verstandig, ook kostentechnisch, om die eenduidig (en mogelijk door één partij) te laten bouwen. In de regio Arnhem wordt al jaren de Airborne Krant uitgegeven, in de regio Nijmegen de krant Remember September, in de Achterhoek wordt gedacht aan een Bevrijdingsspecial. Ook hier ligt samenwerking voor de hand. Zo zijn er meer voorbeelden.

Media en content afstemming

Omroep Gelderland startte begin 2017 met het multimediale project '75 jaar vrijheid, op weg naar 2020', met inzet van televisie, radio, website, YouTube en social media. Zij brengt historische verhalen over Gelderland en de Tweede Wereldoorlog, verslagen van ooggetuigen en nabestaanden en nieuwsberichten, gerelateerd aan dit onderwerp. Nieuw is dat de WO2-organisaties in Gelderland op het platform terecht kunnen met hun agenda en service-informatie. Tevens is Omroep Gelderland contactpersoon van en leverancier aan de landelijke publieke omroepen. Toerisme Gelderland en Omroep Gelderland werken actief samen in het delen van content en media-aanpak om dubbelingen in de opbouw van die content en benadering van pers te voorkomen. Toerisme Gelderland sluit voor wat betreft de campagne-inzet aan op de campagne 'Europe Remembers' van De Liberation Route Europe, waarin de activiteiten en evenementen op Europese schaal met elkaar verbonden worden.

Colofon

Opdrachtgever: provincie Gelderland

Samenstelling: provincie Gelderland, hoofdzakelijk gebaseerd op teksten van Ad van Heiningen

Fotografie: Theo Bergstra, Eveline van Elk, Erik de Gans, Erik van 't Hullenaar, Martin van de Poel, Airborne Region, Bureau Kessel, Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945, Nationaal Onderduikmuseum Aalten, NIOD, Oasem Media & Events, RBT Rivierenland, Stadsmuseum Doetinchem, Stichting Betuws Oorlog Informatiecentrum, Tour de Waal, Wings of Freedom.

Kaartjes: Uitgeverij Vantilt (De Bevrijding in Beeld, Joost Rosendaal) en Louman & Friso ontwerpbureau.

Opmaak en vormgeving: Louman & Friso ontwerpbureau.